

Ipak, prebirući navedene pojmove može se zapaziti da nema nekih pojmova, za koje bismo mogli očekivati da budu uvršteni u ovaj svakako koristan mali leksikon. Primjerice, solidarnost, ljubav, suživot, berlinski zid. Kako to da su ovi pojmovi izostavljeni. Možda je to isključivo rezultat izbornika, jer ne vjerujemo da ove riječi ne bi pripadale značajnim riječima i u Njemačkoj. To više, što su barem u drugoj polovici 20. stoljeća, nazočne u nekim institucionalnim procesima i javnom diskursu. No, možda su solidarnost, suživot i ljubav riječi koje ne obilježavaju 20. stoljeće. Ili, njihova upotreba, osobito u međunarodnim odnosima, više izražava civilizacijski cinizam, pa i sami pojmovi obilježavaju »usputno značenje« modernog svijeta.

Jednako tako, pored pojma »oktobarska revolucija«, u novijoj svjetskoj povijesti svakako je važan pojam »perestrojka«. Njihovo značenje daleko prelazi teritorijalne granice socijalnih procesa što ih označavaju. Tako je za svijet i za Njemačku sigurno važan pojam »berlinski zid«, jer se ne radi o zidu kao zidu nego o simbolici njemačkog ujedinjenja i simbolici pada realnog socijalizma, prije svega onog unutar »željezne zavjese«. Ovako nam se čini da navedeni pojmovi kao što su fašizam, *holocaust*, *führer*, itd., u njemačkoj povijesti zasjenjuju neke novije procese obrađene, primjerice pojmom »ponovno ujedinjenje«.

100 riječi stoljeća – stotinu autorskih priloga – među kojima su neki autori poznati našim čitateljima (primjerice, Erhard Eppler, Dorothee Sölle, Ulrich Beck, Jürgen Moltmann i drugi) informativna je reprezentacija 20. stoljeća pisana za veoma širok krug čitatelja, napisana stručnim jezikom. U njoj je, gdje god se to autorima učinilo prikladnim, uz neki pojam obrađen i primjereni sadržaj iz njemačkog društva.

Thomas Gehring, Sebastian Oberthür
(Hrsg)

INTERNATIONALE UMWELTREGIME

Umweltschutz durch Verhandlungen und Verträge

Leske + Budrich, Opladen 1997, 238 str.

Zbornik Međunarodni ekološki režimi. Zaštita okoliša kroz pregovore i ugovore nastao je velikim zalaganjem dvanaestorice autora što se bave međunarodnom ekološkom problematikom – petorice iz međunarodnog prava i sedmorice politologa, da raspravu na koloquiumu u travnju 1996. godine u Berlinu objave kao autorske priloge. Nije riječ o zajedničkom projektu nego o zajedničkom interesu koji polazi od činjenice da se rješenja sve većeg broja ekoloških pitanja moraju međunarodno koordinirati kako bi ta rješenja bila što učinkovitija. Svaki od autora na svoj način bavi se međunarodnim aspektima, pa je zajednička tema njihove rasprave bilo pitanje međunarodne suradnje i međunarodnih ugovora (**konvencija**) povezanih s političkim strukturom odlučivanja, što se u institucionalnom smislu nazivaju **međunarodni ekološki režimi**. U zborniku se analizira jedanaest najznačajnijih međunarodnih ekoloških režima zaštite: ozonskog omotača, od prekograničnog zagađenja zraka, od opasnog otpada, zagađenja mora (tankersko zagađenje mora, obeštećenje lučkih gradova i pojedinaca od posljedica tankerskog zagađenja, otpad u moru, zaštita sjevernog mora), Rajne, vrsta, biološke raznolikosti i zaštite svjetske klime.

Dakle, što su to međunarodni ekološki režimi? Ekološka problematika poprimila je posljednjih nekoliko desetljeća tolike razmjere da se njome bave gotovo sve države, brojne nevladine organizacije (NGO) kao i međunarodne organizacije. Zabrinutost za stanje okoliša i perspektive razvoja u svijetu je porasla s globalizacijom ekoloških problema, a time i značaj međunarodnih razgovora i dogovaranja.

To je izražajnije nakon Stockholmske konferencije 1972., a naročito nakon Konferencije UN o okolišu i razvoju u Rio de Janeiru 1992. godine u okvirnom ekološkom programu za 21. stoljeće pod nazivom **Agenda 21**. Problemi okoliša postali su važan segment politike, pa i međunarodne politike. Međunarodna ekološka politika nastaje u kontekstu empirijske činjenice – nastajanja novog svjetskog poretka, odnosno **svjetskog društva** kako ga mnogi nazivaju. Bez obzira radilo se o svjetskom poretku ili svjetskom društvu, očito je da se razvija nova arhitektura svjetskih (globalnih) odnosa kao regulacijski mehanizam uređivanja različitih interesa u svjetskoj političkoj areni. Rasprave aktera svjetske političke arene i njihovi međunarodni dogovori stvaraju određene norme ponašanja koje se kodificiraju u instrumentima međunarodnog prava i dovode do konkretnih međunarodnih ugovora. Međunarodnim režimima nazivamo institucije međudržavnih ugovora i s njima povezane strukture političkog odlučivanja koji reguliraju međusobne odnose prema ekološkim problemima u okvirima međunarodne politike. Na taj način nastaje **vladavina bez vlade**, tj. koordinirano političko odlučivanje na osnovi ugovora i prihvaćenih normi. Političko odlučivanje djeluje na doradivanje ranije prihvaćenih normi i ponašanje, pa katalog propisa ponašanja nije trajno propisan. U tom pogledu se govori o **dinamičnim režimima** (15). Neki, pak, režim može i prestati postojati ako države odbijaju kooperaciju.

Za nastanak nekog međunarodnog režima potrebne su neke pretpostavke: zajednički problem, interesi i akteri. U prvome redu spoznaja da postoji neki problem, u pravilu znanstveno–tehnički problem, koji se tiče više od jedne zemlje kako bi nastao proces kolektivnog obrađivanja zajedničkog problema. Pored toga nužno je postojanje interesa i aktera u ekološkoj domeni. Različiti državni ekološki interesi mogu se različito konfrontirati (kako to

pokazuje Volker von Prittwitz u knjizi **Das Katastrophenparadox**, 1990. godine). Zbog posljedica što bi nastale ostvarivanjem samo nekih interesa na osnovu konkurentskih sposobnosti aktera, akteri u rješavanju nekog zajedničkog problema (globalne klimatske promjene, izumiranje vrsta, itd.) tragaju za zajedničkim interesom i što manjim posljedicama za opće dobro, što ujedno znači da od kolektivnog djelovanja unutar nekog režima imaju i pojedinačnu korist kakvu inače ne bi imali ako bi slijedili samo svoj interes. (Garrett Hardin je još 1968. godine o takvoj problematičnoj situaciji pisao u radu **The Tragedy of the Commons**, *Science* 162, str. 1243–1248). U svakom slučaju »ekološki režim treba skupini država putem kooperacije omogućiti ostvarivanje zajedničkih ekološkopoličkih ciljeva« (13). Međunarodni ekološki režim djelatn je tek onda ako utječe na državne i nedržavne aktere (NGO) i djeluje u poželjnom smjeru. Ako postoje drugi interesi nekih aktera, tada je i ispunjavanje obveza upitno, a time i djelotvornost samog međunarodnog ekološkog režima.

Čitaocu možda ne bi bilo zanimljivo skraćeno informiranje o svakom prilogu, odnosno međunarodnom ekološkom problemu zastupljenom u tom zborniku. O tome može i sam pogledati one autorske priloge koji ga najviše zanimaju. Naime, u zborniku su sadržani, pored kratkog predgovora, sljedeći autorski priloz: *Internacionalni režimi kao instrumenti upravljanja ekološkom politikom* (T. Gehring/S. Oberthür), *Nastanak i promjena globalnog režima o zaštiti ozonskog sloja* (H. Breitmeier), *Internacionalni režim o prekograničnom zagađenju zraka* (T. Gehring), *Internacionalna kontrola prekogranične trgovine s opasnim otpadom – baselska konvencija 1989.* (B. Meinke), *Uobičajeno zagađenje naftom s tankerima* (S. Oberthür), *Internacionalni režim o civilnompravnomo uhićenju za štete nastale naftnim zagađenjem* (J. Kellerhoff), *Očišćenje otpada na moru: londonska konvencija*

1972. (D. König), *Režim za zaštitu istočnog mora* (M. List), *Internacionalna nastojanja za zaštitu Rajne* (T. Bernauer/P. Moser), *Wašingtonski ugovor o zaštiti vrsta 1973.* (P. H. Sand), *Režim o biološkoj raznolikosti* (G. Henne), *Internacionalni režim za zaštitu klime* (H. E. Ott), *Zaključak: Internacionalna ekološka politika pregovorima i ugovorima* (S. Oberthür/T. Gehring).

Umjesto pojedinačnog referiranja priloga u zborniku navest ćemo neke njihove zajedničke karakteristike. To nam omogućava struktura pisanja priloga po kojoj su neka pitanja obuhvaćana u svim radovima. (Primjerice, akteri, nastanak režima i interesna struktura, institucionalno dizajniranje, diferencirane obveze i financijski mehanizmi, međusobna povezanost pojedinih režima te postignuto djelovanje). No prije toga, kao opći zaključak nameće se taj da vremenski tijek nastajanja pojedinih režima pokazuje da se može govoriti (1) o njihovom dinamičnom nastavku koji u regulativi obećaje nadilaženje početnih kompromisa aktera i (2) da u svim slučajevima o kojima autori pišu, dolazi do parcijalnog poboljšanja stanja u okolišu. U tom pogledu, kao što ističu Sebastijan Oberthür i Thomas Gehring, međunarodni ekološki režimi pored međunarodnih organizacija, predstavljaju najznačajniji oblik međunarodne suradnje u zaštiti okoliša (219). Ponašanje aktera i postavljanje normi usmjereno je na podnošljivi smjer razvoja i zaštite okoliša.

U oblikovanju međunarodnih ekoloških režimima, pored država kao aktera, veoma važnu ulogu imaju nevladine organizacije (NGO). Tako je primjerice, međunarodna organizacija IUCN (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) pripremila nacrt o biološkoj raznolikosti. Vjerojatno će i ubuduće NGO imati sve veće značenje u posredovanju interesa kao međunarodna komponenta. Iako neki dvoje o demokratskom legitimitetu ovih aktera, nedvojbeno je da oni imaju sve veću ulogu u nastajanju **Global Governance**–Archi-

tectur (D. Messner/F. Neuscheler. (1996). **Global Governance**. Herausforderungen an die deutsche Politik an der Schwelle zum 21. Jahrhundert, Policy Paper 2, S. 5. Bonn: SEF) svjetskog društva, kao i u svjetskoj ekološkoj politici što nastaje pod pritiskom globalnih ekoloških problema (U. E. Simonis (1996). **Weltumweltpolitik**. Berlin: Sigma). U svijetu je stvorena već razgranata mreža **World Environment and Development Organization** (WEDO) kao što su: **Svjetska banka**, **Svjetska organizacija za trgovinu** (WTO), **Organizacija UN za hranu u poljoprivredu** (FAO), **Svjetska zdravstvena organizacija** (WHO), **Svjetska meteorološka organizacija** (WMO), **Program razvoja UN** (UNDEP) itd. Treba dodati i nezaobilazne ekološke udruge (primjerice **Greenpeace**) koja se sve više povezuju u zajedničkim interesima zaštite okoliša.

U međunarodnim režimima postoji interesna konstelacija i može se pratiti proces nastanka svakog od režima. Tekstovi o različitim ekološkim režimima pokazuju da bez kooperacije oni ne mogu funkcionirati. Međutim, niti kooperacija ne nastaje bez interesnih konstelacija. Zato se režimi ne stvaraju uvijek brzo niti funkcioniraju bez problema.

Zajedničko svim režimima je postojanje organizacijske osnove. Sudionici ugovora – države, susreću se barem jednom godišnje ili u pojedinim radnim skupinama, odnosno odborima. U svakom režimu postoji i sekretarijat koji priprema potrebne podloge i organizira konferencije te organizira komunikaciju aktera. Sudionici režima mogu osnovnom ugovoru što se temelji na međunarodnom pravu naknadno suglasno doradivati neke norme i standarde, pa su u tom pogledu režimi dinamični i otvoreni.

Osim toga, neki režimi uspostavljaju međunarodno promatranje radi kontrole (primjerice, ilegalne trgovine otpadom); u

nekim drugim ekološkim režimima postoji trajna kontrola.

Režimi uspostavljaju mehanizme financiranja prema dogovorenim kriterijima. U nekim režimima postoje diferencirane obveze, pa se nekim pristupnicima režima obveze mogu smanjiti, dok se u nekim drugim režimima potpisnici ugovora tretiraju jednako.

Potrebno je istaknuti i to da se u praksi pojavljuju i konflikti između pojedinih režima. Recimo između svjetskog trgovinskog režima (WTO) o slobodnoj trgovini i ekološkog režima koji ograničava trgovinu, primjerice, živim vrstama.

Konačno možemo se zapitati koliko su učinkoviti ili neučinkoviti međunarodni ekološki režimi. Odgovor na to pitanje ne može biti isti za sve režime. Kod nekih režima (primjerice, očuvanje biološke raznolikosti ili klimatskih promjena, nastalih tek nedavno) teško je u kratkom roku utvrditi njihovu učinkovitost, dok se za druge može o tome s više izvjesnosti govoriti. Jedno je sigurno: ako međunarodni ekološki režimi nisu djelovali onako kako se očekivalo, vjerojatno nisu bili niti kontraproduktivni. Iako je katkada teško očekivati da se veoma različita stanja pojedinih država – osobito razvijenih i nerazvijenih – obvezuju na iste vrijednosti i ponašanja, pa otuda i ispunjenje obveza što slijede po potpisanim konvencijama, nedvojbeno je to da se akteri unutar nekog međunarodnog režima nalaze pred zajedničkim pitanjem i da time otpočinje i zajednički proces učenja. Uzmemo li sudjelovanje aktera u više konvencija, tada se sigurno povećava njihova međunarodna uloga u svjetskoj ekološkoj politici, ali i ukupna odgovornost za cjelokupni okoliš kao zajedničko dobro. Možda su međunarodni ekološki režimi današnji izraz (ne tehničkih mogućnosti rješavanja ekoloških problema) stanja kooperativnosti aktera političkog svijeta u svjetskoj ekološkoj politici, a koje će stanje sutra biti na višem stupnju međunarodnog zajedništva

u zajedničkom dobru – okolišu. Jer, krajem 20. stoljeća svijet predstavlja zajedništvo objekata ugroženosti, a sutra možda zajednicu subjekata svjetske ekološke politike što ju pripremaju međunarodni ekološki režimi. Kažemo možda, jer još dominiraju i više vrijede parcijalni interesi aktera (država) nego sva zajednička dobra ove Zemlje i oko nje.

Ivan Cifrić

Maximilian Forschner

ÜBER DAS HANDELN IM EINKLANG MIT DER NATUR

Grundlagen ethischer Verständigung

Primus Verlag, Darmstadt, 1998, 173 str.

Djelovati u skladu s prirodom danas je sve češći zahtjev, koji se može shvatiti kao poziv u dvojakom značenju. Prvo kao opći slogan koji može biti upotrijebljen gotovo u svakoj prilici, a naročito u nekim promidžbenim situacijama. Naročito ga upotrebljavaju ekološke udruge koja njime ističu jednu drugačiju paradigmu osobnog i socijalnog ponašanja, a to znači i promjenu vrijednosti. S druge strane ova formulacija deklarira se kao opći društveni poziv na primjenu onih ekoloških vrijednosti koje imaju svoje puno opravdanje u samoj prirodi, što znači da i u gospodarstvu treba mijenjati neke kriterije onoga što nazivamo ekonomiziranje i to tako što bi se respektiralo objektivno stanje prirodnih, osobito neobnovljivih, resursa. Između zahtjeva djelovati u skladu s prirodom i prakse postoji razlika. Povećanje razlika između deklariranih stajališta i djelatne prakse na razini društva, u modernom društvu povećava se s ubrzanjem društvenih promjena, naročito promjena okoliša. U tim društvima također su u brojnim istraživanjima empirijski utvrđene razlike između načelnih stavova i konkretnog ponašanja na individualnoj razini, što je u svezi sa stilovima života (*Reheis*). U političkoj dimenziji odnos de-